

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2024.1.5>
УДК 811.161.2'373.46

Маргарита Жуйкова

Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-0396-8458>
mzhujkova@vnu.edu.ua

ПОТОЧНЕ ЗНАННЯ VS. НАУКОВЕ ЗНАННЯ В ДЕФІНІЦІЯХ ЗАГАЛЬНИХ ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКІВ

Актуальність розвідки визначається постійним інтересом, який викликають у мовознавців словникові визначення, особливо дефініції іменникової лексики. Кожне визначення є мікротекстом, який відбиває певний погляд на світ того кола лексикографів, які працювали над конкретним словником. У сучасних тлумачних словниках проявляються дві протилежні тенденції при описі лексичного значення: по-перше, орієнтація на те знання, яким володіє пересічний мовець, по-друге, намагання втілювати в них сучасні наукові досягнення. Мета дослідження: показати різницю в способах і формах представлення знань про позамовні об'єкти в тлумачних словниках різної орієнтації, а також проаналізувати деякі вади так званих наукових дефініцій. Предметом аналізу є дефініції конкретної іменникової лексики, які вибрано зі словників української, польської та англійської мов, створених у другій половині ХХ ст. Основним методом дослідження матеріалу є семантичний аналіз словникових дефініцій, доповнений прийомом зіставлення визначень із різних словників.

Результати дослідження. Труднощі побудови словникових визначень іменників — номінацій природних об'єктів (наприклад, крові, вуха, ока, блискавки, місяця, зірок, грибів тощо) — викликані тим, що пізнання таких реалій є тривалим процесом. Людина як суб'єкт пізнання відкриває в реаліях багато різноманітних рис і будує свої уявлення про них залежно від глибини аналізу та рівня їх осмислення. Відповідно, словникові дефініції можуть бути побудовані або з орієнтацією на поточне знання, або з орієнтацією на досягнення науки. Дефініції останнього типу неминуче включають до свого складу терміни, які позначають понятійний апарат певної галузі знань. Через це наукові дефініції втрачають необхідну для користувачів словників пояснювальну спроможність і виявляються неадекватними. Саме в наукових визначеннях трапляється чимало вад, недоліків, а інколи й прямих фактичних помилок, спричинених відсутністю енциклопедичних знань у самих лексикографів і потребою отримувати ці знання зі спеціалізованих джерел.

Ключові слова: тлумачний словник; дефініція; вади дефініцій; натуроб'єкт; поточна картина світу; наукова картина світу; наукова термінологія.

Одним із активно дискутованих питань теоретичної лексикографії, що безпосередньо затронує й практику словникарства, є проблема відбору семантичних ознак, комплекс яких має формувати дефініцію лексеми. Ця проблема набуває особливої гостроти при створенні тлумачень для іменників, що називають конкретні об'єкти — і артефакти, і натуроб'єкти. До останніх належать, наприклад, тварини та рослини, органи та складники тіла живих організмів, рідин, камені, метали, астрономічні об'єкти, метеорологічні явища. Більшість із таких натуроб'єктів переважно осмислюються та з'являються в досвіді мовнокультурного колективу дуже рано; принаймні для праслов'янської доби науковці фіксують існування номінацій на позначення багатьох ссавців, птахів, риб, комах, диких та окультурених рослин, частин та органів тіла людини й інших ссавців, елементів ландшафту, речовин та ін., про що свідчать етимологічні словники.

Принципи відбору тих ознак позамовного явища, які формують дефініцію й тим самим

набувають статусу диференційних, досі належать до нез'ясованих та остаточно не визначених. Кожний автор (або редактор) тлумачного словника вирішує цю проблему по-своєму, спираючись як на загальні засади, прийняті в тому чи тому лексиконі, так і на власну інтуїцію. Як зазначає польська лінгвістка Н. Міколайчак-Матія, «лексикографічна дефініція — її форма, тип, добір семантичних елементів — це робота лексикографів, яка значною мірою залежить від їхніх знань і мовного чуття» (1998, s. 13). При цьому виникає небезпека подання в словниках надто суб'єктивного погляду і на речі, і на значення лексем, адже лексикографи часто накидають користувачам свої уявлення про світ, що впливають із їхнього досвіду. Наслідком цього є цілком різні за кількістю ознак і їхнім змістом дефініції тої самої номінативної одиниці в різних тлумачних словниках.

Проте цілком зрозуміло, що жоден колектив фахівців-лексикографів, які створюють тлумачний словник, не може спиратися лише на свій

досвід чи знання про світ, коли йдеться про потребу створення дефініцій для лексики, яка репрезентує спеціалізовані види знання. Це інформація з різних галузей техніки, технологій, медицини, юриспруденції, військової справи, мистецтво знавства, з різних наукових дисциплін; вона здебільшого позначається термінами й термінологічними словосполученнями. Для побудови дефініцій подібних номінацій лексикографи звертаються до енциклопедій чи спеціальних джерел або ж користуються консультаціями фахівців, однак не завжди можуть бути певними, що створена дефініція справді адекватно відбиває суть якогось складного явища, а тим більше буде прийнятною для користувачів загального, неспеціалізованого словника.

Інша проблема сучасного тлумачного словникарства, пов'язана з типом представленого в словниках знання про світ, полягає в тому, що давно відомі людям номінації можуть бути осмислювані як на рівні поточного знання (у так званій «наївній» картині світу або ж на рівні здорового глузду), так і в межах сучасних наукових досягнень (тобто в науковій картині світу, яка є здобутком науковців різних галузей). Наприклад, до таких номінацій належать іменники *кров*, *печінка*, *око*, *блискавка*, *залізо*, *вода*, *повітря*. Із часом уявлення про відповідні явища мінялися і збагачувалися. Отже, лексикограф має обрати як базовий або перший, або другий тип репрезентації інформації про лексему. У цьому полягає основна складність добору загальних засад, на яких будується підхід до тлумачень конкретної лексики: якщо дефініції орієнтовані передусім на поточне, повсякденне знання про реалії, то відповідна інформація про них є широковідомою, а тлумачення можуть виявитися малоінформативними та зайвими. З іншого боку, якщо відбивати в загальнономовних тлумачних словниках не поточні, а наукові знання про явища дійсності, то опис лексичного значення може перетворитися на коротку (або й не дуже) енциклопедичну статтю, сприйняття якої потребує опертя на сучасний науковий апарат.

У сучасному доробку лексикографів різних країн є словники, орієнтовані переважно на побудову дефініцій як першого, так і другого типів. Останній представлено багатотомними й одностомними словниками, редактори яких дотримуються енциклопедичного підходу до значення конкретної іменникової лексики. Серед них, зокрема, є кілька відомих словників польської мови: одинадцятитомний словник за редакцією В. Дорошевського, який виходив із 1958 до 1969 року (SJPDor), тритомний словник за редакцією М. Шимчака, що видавався у 1978–1981 роках (SJPSz), одностомний словник за редакцією Б. Дуная (перше видання 1996 року) (SWJPDun). Той самий підхід до тлумачення представлено в базовому словнику англійської мови видавництва Harper Collins у Глазго (перше видання 1979 року та

пізніші видання, змінені й доповнені), який нині доступний і в друкованому, і в електронному вигляді (Collins).

У передмові до «Uniwersalnego słownika języka polskiego» (2004) його редактор С. Дубіш зазначає, що в польській лексикографічній традиції сформувалися дві тенденції в способах тлумачення іменникової лексики: «Зараз у польській лексикографії чітко помітні дві полярні позиції, коли йдеться про визначення значень у словниках (головним чином щодо іменників). Їх можна подати у формі опозиції ‘науковість (енциклопедичність) дефініцій’ vs. ‘здоровий глузд (“наївність”) дефініцій’» (USJP). До першого типу належить, окрім словника за редакцією В. Дорошевського та більшості інших польських лексикографічних джерел, і «Uniwersalny słownik języka polskiego», який редагував С. Дубіш¹.

Інша тенденція в описі значення конкретної лексики («наївність, врахування здорового глузду») представлена, зокрема, у словнику англійської мови «Collins COBUILD² Advanced Learner's Dictionary», уперше надрукованому 1987 року (COBUILD). Одним із його укладачів і провідним редактором був англійський лексикограф П. Хенкс. Під час побудови дефініцій укладачі спиралися на прості тексти, що були введені до спеціально створеного електронного корпусу англійської мови, а також враховували частотність тих ознак, які були актуалізовані в корпусних текстах. Цей словник призначено для тих, хто вивчає англійську мову як другу. За прикладом П. Хенкса пішов польський лексикограф М. Банько, який є редактором двотомного «Innego słownika języka polskiego», що вийшов у Варшаві 2000 року і перевиданий 2014 року; цей словник створено передусім для носіїв польської мови. У своїй монографії М. Банько наголошує на тому, що побудовані для його словника дефініції мають неенциклопедичний характер: «Дефініції “Іншого словника польської мови” є принципово антиенциклопедичними, такими, що намагаються віддзеркалити наївний погляд на світ, але водночас не вступають у явний конфлікт із науковим знанням» (2001, s. 85). Цей словник публічно піддавали критиці саме за

¹ Словник польської мови за редакцією В. Дорошевського, попри визначну роль, яку він відіграв у польській культурі, неодноразово піддавали критиці за прийнятий у ньому спосіб подання семантичної інформації. Зокрема, польський лінгвіст Т. Пьотровський пише: «Згідно з теорією Дорошевського, найбільш відповідним описом значення є дефініція реального значення, яка в основному є не описом значення слова, а описом зовнішнього світу. Для Дорошевського мірилом обґрунтованості суджень про світ була наука, а наукові дані, включені в дефініції, мали інформувати користувача про досягнення науки. Однак такі визначення були погано пов'язані з цитатами, були незрозумілими (enigmatyczne) та загальними, а добір наукових даних, використаних для побудови визначень, був суто довільним» (2001, s. 88). Далі ми покажемо на прикладах, що ця критика не є безпідставною, до того ж такі зауваження можна адресувати й редакторам інших словників польської мови (SJPSz, USJP, SWJPDun), взірцем для яких був SJPDor.

² Ця аббревіатура є скороченням номінації «Collins Birmingham University International Language Database».

його тривіальність, повсякденність, відсутність у дефініціях наукових термінів.

Спосіб тлумачення назв реалій у словниках обох типів покажемо на прикладі дефініцій лексем польської та англійської мов, що позначають кров:

– KREW. Czerwony płyn krążący w zamkniętym układzie naczyń krwionośnych kręgowców, składający się z płynnego osocza i krwinek; dostarcza tkankom tlenu z płuc i odprowadza dwutlenek węgla, rozprowadza substancje odżywcze wchłonięte z przewodu pokarmowego oraz hormony, doprowadza do narządów wydalniczych szkodliwe produkty przemiany materii, pełni również funkcje obronne — червона рідина, що циркулює в замкнутій судинній системі хребетних, складається з рідкої плазми й клітин крові; забезпечує тканини легень киснем і видаляє вуглекислий газ, розподіляє поживні речовини, що всмоктуються з травного тракту, та гормони, доставляє шкідливі продукти обміну в органи виділення, а також виконує захисні функції (SWJPDun, s. 428);

– BLOOD. A reddish fluid in vertebrates that is pumped by the heart through the arteries and veins, supplies tissues with nutrients, oxygen, etc, and removes waste products. It consists of a fluid (see *blood plasma*) containing cells (erythrocytes, leucocytes, and platelets) — червонувата рідина у хребетних, яка прокачується серцем через артерії та вени, постачає тканини поживними речовинами, киснем тощо та видаляє відходи. Вона складається з рідини (див. *плазма крові*), що містить клітини (еритроцити, лейкоцити та тромбоцити) (Collins);

– BLOOD is the red liquid that flows inside your body, which you can see if you cut yourself — кров — це червона рідина, що тече всередині вашого тіла, ви можете побачити її, якщо поріжетеся (COBUILD).

Остання дефініція, очевидно, для більшості носіїв мови не містить жодної нової інформації, саме так могли б описувати кров і праслов'яни, і прагерманці; саме таким способом і нині дорослі пояснюють дітям, що таке кров. Дві перші дефініції потребують володіння науковими поняттями медицини, анатомії, біохімії. Обізнаний у цих сферах користувач словника, маючи відповідну підготовку, не отримає з дефініції нової інформації, а той читач словників, який не знає нічого (чи знає лише те, що є такі терміни) про плазму, еритроцити, гормони, судинну систему, обмін речовин та ін., радше за все подану в тлумаченні інформацію не сприйме.

Дещо простішою та меншою мірою насиченою термінами є дефініція зі «Словника української мови в 11 томах»: «КРОВ. Червона рідина, яка, циркулюючи в замкнутій кровоносній системі організму, забезпечує живлення його клітин і обмін речовин у ньому» (СУМ 4, с. 358).

Тут подано інформацію про коловий рух крові, існування кровоносної системи, деякі функції крові в організмі, проте проігноровано дані про її

склад, роль серця та багато іншого, що є у двох наведених наукових дефініціях. Отже, дефініція СУМ наближена до наукової, проте сильно редукована з погляду повноти представлених даних.

Подані дефініції лексеми на позначення крові (крім визначення COBUILD) вочевидь не містять деяких важливих для мовців змістів: кров «схована» в тілі людини чи тварини, її можна побачити лише тоді, коли в оболонці тіла (у шкірі) з'явиться якийсь отвір чи пошкодження. Саме ці уявлення про кров найчастіше репрезентують як вільні, так і зв'язані сполучення із цим словом у його прямому значенні (на кшталт укр. *кров капає з рани, стікати кров'ю, зупинити кров, втрата крові, роздерти до крові, комар смоче кров, руки в крові, кровопускання, замовляти кров* та ін.). Якщо спробувати інтерпретувати іменник *кров* у виразі *зупинити кров* так, як це пропонують словники з орієнтацією на науковість дефініцій, то доведеться визнати, що цей вираз стосується таких ситуацій, коли *кров* у тілі перестала рухатися по судинах. Визначення COBUILD натомість відкриває для мовців можливість правильного розуміння конструкцій на зразок *кров капає, стікати кров'ю, зупинити кров* (і навіть *замовляти кров*), адже в словнику ця речовина описана як така, що може опинитися назовні, поза межами тіла. І хоча в цій дефініції не зазначено, що витікання крові — це переважно аномальна ситуація, яка може спричинити смерть, носій мови підключає свої фонові знання та дає подібним ситуаціям правильну інтерпретацію. Що ж до змістів, якими наповнені наукові дефініції лексеми на позначення крові, то ця інформація з'являється лише в спеціальних текстах і особливих ситуаціях мовлення.

На протиставленні наукового та «наївного» знання польський лінгвіст Є. Бартмінський побудував свою концепцію етнолінгвістичного словника, у якому відбиваються традиційні (як правило, дуже давні) уявлення мовців про певні явища світу (див. «Słownik stereotypów i symboli ludowych» (SSSL)). В одній зі своїх статей Є. Бартмінський показав, чим концептуально вирізняються два протилежні підходи до осмислення явищ дійсності, розглянувши дефініцію лексеми *źrenica* «зіниця» в словнику SJPDor: *ŹRENICA. Okrągły otwór w tęczęwce oka, którego funkcja polega na regulowaniu dopływu promieni świetlnych do zakończeń nerwów optycznych* — круглий отвір у райдужній оболонці ока, який регулює потік світла до закінчень зорових нервів.

У структурі цього визначення, — пише Є. Бартмінський, — ми знаходимо два погляди, виявлені ономазіологічним аналізом: анатомо-перцептивний і функційний (культурний [погляд] відсутній), знаходимо також посилання на певний тип знань про предмет. Це знання наукові (регулювальна функція зіниці, те, що око складається із «закінчень зорових нервів» тощо), а не поточні (1990, s. 115).

Ілюстративний матеріал, який використано в словниковій статті *źrenica* у SJPDoG, не демонструє тих змістових ознак, які вміщено у визначенні. Поточні вживання цього соматизма, а також польська фразеологія свідчать, що для носіїв мови актуальні інші змісти, пов'язані із зіницею. На основі цих змістів можна створити дефініцію цілком іншого типу: «Środkowa, ciemna, okrągła część oka; którą uważamy za najważniejszą, którą strzeżemy i ochramiamy, ponieważ właśnie nią patrzymy; na którą kierujemy nasz wzrok w czasie rozmowy z drugim człowiekiem» (центральна, темна, кругла частина ока; те, що ми вважаємо найважливішим, що ми оберігаємо й захищаємо, оскільки це те, чим ми дивимося; це те, на що ми спрямовуємо свій погляд, розмовляючи з іншою людиною). (1990, s. 115–116)

Ця дефініція, ігноруючи власне анатомічний і функційний аспекти, наголошує на антропному, комунікативно-культурному аспекті функції *zinić* (під час спілкування люди дивляться в очі одне одному), а також на її цінності для людини.

Багатотомний словниковий проект SSSL (перша частина першого тому вийшла друком 1996 року) не належить до загальних і в принципі не містить коротких дефініцій, подібних до тих, які представлені зокрема в COBUILD та ISJP. У загальних тлумачних словниках тою чи тою мірою мають бути відбиті уявлення про світ, які є складниками концептосфери сучасної людини. Ці уявлення походять як із наукових (середніх шкіл, мас-медіа, реклами та ін.), так і з донаукових джерел (фольклорних текстів, вірувань, поточного мовлення). Очевидно, що в загальних словниках недоцільно описувати небо як тверду половину сфери, створену з каміння, а грім — як гуркіт колісниць якогось бога, що в гніві кидає каміння на землю, як ці явища представлено в SSSL. Проте питання щодо співвідношення наукового (енциклопедичного) знання та знання поточного, «наївного» в дефініціях сучасних тлумачних словників залишається наразі на рівні інтуїтивного прийняття рішень із боку лексикографів-практиків.

Не можна не погодитися з поглядом на наукові дефініції, висловленим укладачами нового польського термінологічного словника «Leksykoграфия. Słownik specjalistyczny»:

Домінувальні риси тлумачення енциклопедичного типу чітко не окреслені. Воно значною мірою спирається на спеціалізовану мову (тобто терміни), використовує таксономічні одиниці, наприклад, в описах тварин і рослин, а іноді пропускає особливості явища, важливі з погляду середнього користувача мови, що може ускладнити його розуміння. (2020, s. 55)

У цьому термінологічному словнику наведено два характерні приклади — дефініції польської лексеми *ucho*, одна з яких взята зі словника за

ред. М. Шимчака, а друга — зі словника за ред. М. Банька:

– UCHO. Parzysty narząd słuchu i równowagi u kręgowców (u człowieka i ssaków składający się z ucha zewnętrznego, środkowego i wewnętrznego) znajdujący się po obu stronach głowy — парний орган слуху і рівноваги у хребетних (у людини і ссавців складається із зовнішнього, середнього і внутрішнього вуха), розташований по обидва боки голови (2020, s. 55);

– UCHO człowieka lub zwierzęcia to jedna z dwóch części jego ciała znajdujących się symetrycznie po obu stronach głowy i służących mu do słuchania — вухо людини або тварини — одна з двох частин тіла, розташована симетрично по обидва боки голови й призначена для слухання (2020, s. 56)

Тлумачення, подане в ISJP, на перший погляд, є лише скороченим варіантом того трактування, що створене для SJPSz. В обох названі такі ознаки вуха, як парність, розташування на голові, слух як основна функція. Очевидно, саме ці ознаки найчастіше актуалізуються у свідомості мовців і використовуються в текстах. Проте легко зауважити, що в дефініції SJPSz вказано на ще одну функцію вуха, неочевидну для носіїв мови (вухо — орган рівноваги), а також наголошується на будові (структурі) вуха в ссавців. Власне, тут і починаються цікаві питання щодо визначення слова *ucho* в SJPSz. Якщо *ucho* розташовані по обидва боки голови, то їх має бути видно, отже, саме там і повинні бути *зовнішнє, середнє та внутрішнє вухо*. Однак ми бачимо на голові в людини лише *зовнішнє вухо*, а два інші складники органа слуху сховані всередині черепа, отже, їх не видно. Більш допитливий користувач цього тлумачного словника може звернути увагу на змістову неузгодженість вжитих у дефініції термінів: у визначенні йдеться про орган слуху «людини та ссавців», однак із погляду біології всі люди є ссавцями, протиставляти їх недоречно. Крім того, про *вухо* сказано, що це орган, властивий для «kręgowców» (хребетних). Цей біологічний термін позначає великий клас живих істот, у тілі яких є хребет (переважно з кісток, інколи з хрящів), зокрема птахів, риб і плазунів, однак мовці, керуючись дефініцією з SJPSz, марно шукали би вуха на голові риб чи жаб. Риби справді мають орган слуху, однак він схований під черепом: це так зване внутрішнє вухо, якого не можна бачити на голові риби ззовні; у жаб є вушні отвори з барабанною перетинкою, яка вловлює звукові хвилі, однак немає нічого такого, що б нагадувало ті об'єкти на голові, які люди зазвичай називають словом *вухо*. Отже, «поточна», «наївна» дефініція ISJP, значно коротша за визначення в SJPSz, виявляється узгодженою зі знаннями й уявленнями пересічних мовців про явища нашого світу, а наукова дефініція SJPSz переважана зайвими термінами, заплутує користувача й уводить його в оману, хоча саме вона (за задумом редактора та укладачів) мала би транслювати результати наукового пізнання світу.

Подібні хиби в енциклопедичних дефініціях у загальних словниках, на жаль, не є поодиноким явищем. Намагання надати користувачеві тлумачного словника наукову інформацію, включивши її в дефініції, на практиці часто обертається редуцією та примітивізацією сучасних уявлень про певне явище, довільним відбором його ознак, а часом і порушенням логіки — одної з найважливіших складників наукових методів у будь-якій галузі знання.

Незалежно від того, який тип знання представляють словникові дефініції, вони повинні будуватися на основі деяких загальних принципів. Англійський лінгвіст Г. Джексон перераховує такі вимоги, що сформовані в теоретичних працях із лексикографії:

- мовна одиниця має визначатись через лексеми, семантично простіші за неї;
- у дефініціях не повинно бути «циклічного визначення», тобто тлумачення двох або більше лексем не повинні замикатися одне на одне;
- визначення має бути побудоване так, щоб ним можна було замінити в текстах ту мовну одиницю, що визначається; тому початок визначення мусить бути представлений одиницею тієї ж частини мови (2002, pp. 93–93).

Данська лінгвістка Х. Агербо сформулювала п'ять критеріїв, які дають змогу визначити задовільність / незадовільність словникової дефініції (зауважимо, що ці критерії набувають особливої ваги саме при тлумаченні іменникової лексики). По-перше, інформація, яку подають у тлумаченні, має бути релевантною для користувача. По-друге, форма і зміст тлумачення повинні корелювати з призначенням словника і враховувати потреби його потенційних читачів. Далі, сама дефініція повинна будуватися з використанням таких мовних засобів, які зрозумілі для користувачів і (по можливості) входять до їхнього лексикону. Четвертий критерій вимагає, щоб визначення було правдивим (усі характеристики позамовних реалій, які подано в дефініції, мають походити з надійних джерел). Нарешті, п'ятий критерій полягає в тому, щоб словник як ціле був для користувача автономним джерелом інформації: аби зрозуміти дані, включені в дефініції, користувач не мусить звертатися до якихось інших зовнішніх джерел (2018, pp. 62–63).

Очевидно, що ці критерії задовільності словникової дефініції добре пасують до таких словників, як ISJP та COBUILD, однак не завжди узгоджуються з принципами науковості й енциклопедичності, на яких побудовані Collins, SJPDoг, SJPSz, SWJPDun та чимало інших тлумачних словників. Недотримання зазначених вимог до дефініції спричиняється до неточностей в описі лексичного значення, до невідповідності між базовими знаннями носіїв мови та словниковою інформацією про реалії, а часом і до суттєвих фактичних помилок. Через це деякі словникові дефініції

можна потрактувати як неадекватні³. П. Жмигродський, головний редактор нового словникового проекту WSJP, вважає, що неадекватність тлумачень виникає «незалежно від волі автора, наприклад унаслідок його неухважності чи недостатньої компетентності або простої помилки» (2008, s. 57).

Визначаючи хиби, що виявляються в дефініціях іменної лексики, мовознавці наголошують передусім на таких явищах: неадекватній категоризація реалії, позначеної словом; використанні у визначеннях семантично складніших (= незрозумілих для користувачів) мовних виразів; на побудові надто вузьких чи надто широких із погляду референції дефініцій; на наявності хибного замкненого кола (коли у визначенні використовується те саме слово, що є предметом тлумачення); на відсутності кореляції між тлумаченням і поданими до нього ілюстраціями (див. Ва́нко, 2001, s. 126–128; Hartmann, James, 1998, p. 20, 36; Kubicka, Czelakowska, 2015; Kusała, 2000; Żmigrodzki, 2009, s. 87–91).

Варто наголосити, що поданий вище перелік недоліків словникових дефініцій не є вичерпним і стосується не лише поточних визначень. Більшість названих хиб можна виявити й у тих дефініціях, що побудовано з використанням наукової (енциклопедичної) інформації. М. Банько справедливо вважає, що наукові дефініції часто розходяться з повсякденною свідомістю носіїв певної мови, до того ж вони не містять тих змістових компонентів, які виявляються через мовні явища (тобто семантичні та словотвірні деривати, колокації, фраземи та ін.). Важливо також узяти до уваги, що більшість наукових визначень не помагають користувачу словника зорієнтуватись у реальних зв'язках між знаками та їх референтами. «Незрозумілість надто наукових дефініцій суперечить меті словника, яка полягає в роз'ясненні значень» (Ва́нко, 2001, s. 127).

Зупинимось докладніше на деяких вадах, які проявляються в дефініціях конкретної іменникової лексики, побудованих з опертям на науковий підхід. Розгляньмо деякі показові прояви хиб у дефініціях натуроб'єктів, до яких включено спеціалізовані терміни.

СУМ в 11 томах подає таке визначення для лексеми *блискавка*: «БЛИСКАВКА. Зигзагоподібна електрична іскра — наслідок розряду атмосферної електрики в повітрі, що буває під час грози» (СУМ 1, с. 199).

У цій дефініції є мінімум інформації, яка дає можливість співвіднести лексемі, що визначається, з реальністю: це вказівки на зигзагоподібну форму явища та на час, коли його можна спостерігати (у грозу). Крім того, користувач словника може

³ Не маємо на увазі викривлення значень слів, які спричинені ідеологічними настановами та доктринами і виникли внаслідок політичного тиску на укладачів того чи того словника. Про вплив тоталітарної ідеології на вміст дефініцій, створених для СУМ у 60-х і 70-х роках минулого століття, докладно пише у своїй монографії 2018 року І. Ренча.

довідатися про те, унаслідок чого з'являється блискавка в повітрі (її спричиняє розряд атмосферної електрики), що загалом виходить за межі поточного знання про світ. Найбільш невмотивованою у визначенні є інтерпретація блискавки як іскри. Зауважимо, що термінологічна сполука *електрична іскра* в СУМ відсутня, хоча тлумачиться сполука *електрична дуга*. Отже, читачеві доводиться спиратися на визначення лексеми *іскра*. В іншому томі того ж словника подано дефініцію лексеми *іскра*: «ІСКРА. Найдрібніша світна частинка тіла, що горить, жевріє» (СУМ 4, с. 48).

Обидві дефініції слабо узгоджені між собою, і єдине, що їх об'єднує, — це осмислення іскри як чогось видимого неозброєним оком. Однак якщо іскра — це частинка якогось тіла, яка горить у момент спостереження, то чи не треба пошукати щось таке в атмосфері Землі, що перебуває над Землею (може, літає?) і згорає під час грози? Якщо іскра — це найменша, найдрібніша (?) частинка чогось, то яким чином люди бачать її в небі на великій відстані? Для цього, мабуть, потрібний бінокль чи телескоп? Для будь-якого дорослого носія української мови подібні питання можуть видаватися надуманими, оскільки на основі узуальної комунікативної практики мовці знають, яке саме явище правильно називати блискавкою. Однак ці питання впливають зі змісту словникового опису блискавки, де використано декілька фізичних термінів (*атмосферний, електрика, електричний, розряд*), що мають бути точно визначені в межах певної галузі знань. Можна припустити, що слово *іскра* також має якесь інше, власне фізичне значення, однак у СУМ воно не наведене. Що ж до терміна *електрика*, використаного в дефініції слова *блискавка*, то його визначено таким чином: «ЕЛЕКТРИКА. (фіз.) Форма енергії, що обумовлена рухом заряджених частинок матерії (електронів, протонів, позитронів і т. ін.)» (СУМ 2, с. 467).

Підстановка цього визначення лексеми *електрика* в дефініцію слова *блискавка* спотворює тлумачення ще більше (...наслідок розряду атмосферної форми енергії...). Куди тут приточити електрони чи позитрони, наряд чи здогадається й учень старших класів середньої школи, що вчить фізику⁴.

Для порівняння наведемо дефініції зі словників COBUILD, який представляє «наївний» погляд на явища дійсності, та WSJP, де наукове знання про реалії використовується дуже обмежено:

– LIGHTNING is the very bright flashes of light in the sky that happen during thunderstorms — блискавка — це дуже яскраві спалахи світла в небі, які бувають під час грози (COBUILD);

⁴ Зауважимо також, що загальноприйнятий візуальний символ блискавки (у формі зигзагу) не відповідає реальному вигляду блискавок на небі: вона переважно має вигляд розгалуженого, довгого й тонкого кореня якоїсь рослини. Тому використання лексеми *зигзагоподібна* у визначенні, побудованому на основі наукових термінів, не є цілком доречним із погляду відповідності реаліям, проте відбиває усталений стереотип (тобто складник наївної картини світу).

– BŁYSKAWICA. Silny błysk na niebie towarzyszący wyładowaniom elektrycznym podczas burzy, najczęściej w kształcie zygzaka — сильний спалах у небі, що супроводжує електричні розряди під час грози, найчастіше у формі зигзагу (WSJP).

Обидва визначення акцентують візуальні прояви явища; перше не містить жодних спроб проникнення в його сутність і причини, а друге вказує лише на те, що блискавки є супроводом електричних розрядів, тобто є їхнім спостережуваним проявом.

Як ішлося вище, однією з вимог до побудови словникових дефініцій є пояснення сенсу всіх лексем, які використовуються в межах визначення, у тому ж словнику; інакше кажучи, користувач словника не має шукати інформацію про значення певного слова, на яке він натрапив у дефініції, у якихось сторонніх джерелах. На жаль, у тлумачних словниках далеко не завжди дотримана ця вимога. Наприклад, до деяких дефініцій зоонімів у словнику польської мови за редакцією Б. Дуная включено вказівку на належність тварин до копитних. Копитні — це велика група ссавців, що замість кігтів мають на кінцівках роги копита (ратиці); залежно від кількості копит на кожній кінцівці цих тварин поділяють на парнокопитних (серед них бегемот, жираф, олень, бик, кабан та ін.) і непарнокопитних (кінь, зебра, осел, носоріг та ін.). У SWJPDun ця характеристика включена до дефініцій лише трьох зоонімів:

– TAPIR. Roślinożerny ssak nieparzystokopytny... (SWJPDun, s. 1122);

– ALPAKA. Zwierzę domowe parzystokopytne, blisko spokrewnione z lama... (SWJPDun, s. 10);

– KOŃ. Ssak nieparzystokopytny, roślinożerny, o wadze 200-1000 kg... (SWJPDun, s. 412).

У деяких дефініціях цього словника використовується термін *jednokopytny*, однак у реєстрі відсутні лексеми *nieparzystokopytny*, *jednokopytny*, *parzystokopytny*, а також *kopytny*, отже, вони залишаються без тлумачення. Відсутність інформації про те, що прикметник *jednokopytny* вжито в термінологічному сенсі, може спровокувати нерозуміння в користувача (цей прикметник у сполученні із зоонімом можна зрозуміти в тому сенсі, що в певній тварини є лише одне копито — замість чотирьох). Неясно, чому саме три зазначених зооніми в SWJPDun схарактеризовано через парну чи непарну властивість копит, а інші номінації копитних ссавців позбавлено такої ознаки. До речі, у «наївній» картині світу носіїв польської й української мов ознака *мати копита* приписана деяким домашнім тваринам: коню (у першу чергу), бичу та ослу⁵.

Інший приклад, який ми розглянемо, також дотичний до світу живого: це лексема, що позначає

⁵ У словнику (SJPDo) осла кваліфіковано так: «zwierzę jednokopytne»; лексема *jednokopytny* потлумачена в дусі образної В. Дорошевським тенденції до репрезентації наукових знань: «jednokopytne zwierzęta — ssące z rzędu nieparzystokopytnych, mające nogi zakończone tylko jednym palcem opatrzonym kopytem rogowym».

фрагмент тіла деяких хребетних тварин. Загалом соматична лексика, незважаючи на позірну освоеність мовною свідомістю цього фрагмента дійсності, виявляється складним об'єктом для лексикографічного опису (див. докладніше — Жуїкова, 2020, де розглянуто дефініції на позначення голови, ліктя, талії і грудей у дванадцяти тлумачних словниках різних мов і показано, які недоліки мають деякі з визначень).

У словнику польської мови за редакцією Б. Дуная знаходимо таке тлумачення для вторинного значення лексеми *miednica*, що номінує анатомічне поняття — таз як частину скелета: «MIEDNICA 2. część kośćca człowieka i kręgowców od kręgow ledźwiowych po spojenie łonowe i staw krzyżowobiodrowy tworząca pierścień z dwóch obręczy, wewnątrz którego znajdują się pęcherz moczowy, odbytnica, macica z przydatkami» — частина скелета людини і хребетних від поперекових хребців до лобкового згину і крижово-клубового суглоба, що утворює кільце з двох ободів, усередині якого знаходяться сечовий міхур, пряма кишка, матка з придатками (SWJPDun, s. 515).

У цій дефініції передусім впадає в око поширена логічна помилка при окресленні класів живих істот, про яких ідеться: «...człowieka i kręgowców». Людина, таким чином, виводиться за межі хребетних організмів, а це не відповідає біологічній таксономії⁶. Друга помилка, яка спотворює уявлення про будову скелету живих істот, полягає в тому, що дефініція описує таз як частину скелета всіх хребетних. Проте кожний мовець, хто хоч раз бачив цілий скелет риби, може впевнено стверджувати, що в риб відсутні ті кістки, які описано в словниковій дефініції, і ніякого тазу в них нема. Нарешті, у наведеному визначенні перераховано ті внутрішні органи, які містяться всередині тазових кісток. З невідомої

⁶ Подібна хиба — протиставлення людини іншим біологічним об'єктам замість включення її до вищого таксономічного класу істот — спостерігається в словниках доволі часто, див.:

— CIAŻA. Okres od chwili zapłodnienia do urodzenia płodu u kobiet i samicy ssaków... — вагітність — період від запліднення до народження плоду в жінок і самок ссавців... (SWJPDun, s. 121);

— WŁOS. Cienki twór rosnący na głowie człowieka i na ciele ssaków — волосся — тонке утворення, що росте на голові людини та тілі ссавців (SJPSz).

Птахів у словникових дефініціях часто протиставляють тваринам, до кола яких включають зазвичай лише ссавців; при цьому словникове визначення лексеми *тварина* денотативно покриває широкий клас живих істот — усіх без людини та рослин, див.:

— ПАЗУР. Гостре загнуте рогове утворення на кінцях пальців багатьох тварин і птахів (СУМ 6, с. 15);

— ТВАРИНА. Будь-яка істота на відміну від рослини чи людини (СУМ 10, с. 45).

Слово *zwierzę*, як і українське *тварина*, вжите як науковий термін, позначає багато організмів різних типів (ссавців, птахів, риб, комах, плазунів та ін.), тоді як у поточному мовленні ці слова стосуються лише ссавців — за винятком людини. Це й спричиняє плутанину в деяких словникових дефініціях: укладач створює наукове визначення, однак включає в нього слово *zwierzę* не в термінологічному, а в поточному його значенні, тобто мислить як пересічний носій мови.

причини словник описує таз як частину організму ссавців виключно жіночої статі (там розташовані «сечовий міхур, пряма кишка, матка і придатки»). Чи слід це розуміти таким чином, що в істот чоловічої статі (у чоловіків, самців мавп, котів чи слонів) нема тазу, оскільки в них нема матки?

Інколи хиби в дефініціях стають серйозною проблемою екстралінгвального характеру, наприклад при намаганнях застосувати подані тлумачення в лінгвістичних експертизах чи у сфері юриспруденції. Так, польські лінгвістки Е. Кубіцька та А. Челяковська, описуючи різні вади словникових тлумачень, серед інших прикладів аналізують визначення лексеми *alcohol* у SJPDoG. Дослідниці доходять висновку про наявність хибного замкненого кола в дефініції першого значення цього слова (2015, s. 119–120). У дещо спрощеному вигляді це коло є таким: *алкоголь* у повсякденному (не хімічному) сенсі цього слова — це всі спиртні напої, *спиртний* — такий, що містить алкоголь, отже, *алкоголь* — це алкогольний напій. Друге ж значення лексеми *alcohol* у тому самому словнику виявляється складеним із хімічних термінів і не має нічого спільного із сенсами, які виявляються актуальними в поточному мовленні: «ALCOHOL. 2. Nazwa ogólna związków organicznych charakteryzujących się obecnością grupy wodorotlenowej» — загальна назва органічних сполук, що характеризуються наявністю гідроксильної групи (SJPDoG).

Зрозуміло, що ані перше, ані друге визначення іменника *alcohol* не надаються до інтерпретації такого, наприклад, виразу, як *дії під впливом алкоголю*, що використовується в юридичних документах⁷. Щоб дефініція лексеми *alcohol* могла бути адекватно застосована до випадків її вживання в різних текстах, необхідно подавати інформацію про те, як саме діє алкоголь на організм людини, пор.: «ALCOHOL. Napój powodujący oszołomienie i osłabienie świadomości» — напій, який викликає запаморочення та порушення свідомості (WSJP).

Це визначення є мінімальним, воно містить лише одну ознаку реалії та не обтяжене науковою інформацією, натомість узгоджується з тим знанням, яке актуальне для більшості мовців.

⁷ Неадекватними є й визначення лексеми *алкоголь* у СУМ («винний спирт») та СУМ-20 «етилловий спирт або рідина, що його містить». Колокація *винний спирт* у СУМ має таке тлумачення: «безбарвна рідина з характерним запахом, що добувається для виготовлення алкогольних напоїв та для технічних потреб; етиловий спирт» (СУМ 1, с. 441). Легко помітити, що у визначеннях СУМ, як і в SJPDoG, наявне хибне коло. Вада із визначенням лексеми *алкоголь* у СУМ-20 не тільки не виправлена, а й додатково поглиблена: *алкоголь* — «етилловий спирт або рідина, що його містить»; *етилловий* — «який містить у своєму складі етил»; *етил* — «хім., група з двох атомів вуглецю та п'яти атомів водню, яка входить до складу багатьох органічних сполук». Друге значення слова *алкоголь* тлумачиться в СУМ-20 через лексему *горілка* («міцний алкогольний напій, що є сумішшю винного спирту й води у певній пропорції»), а лексема *алкогольний*, як і очікувалось, незалежного тлумачення не отримала і пояснюється як прикметник, утворений від іменника *алкоголь*.

Тлумачення WSJP можна вважати гарним прикладом поточної дефініції, яка виділяє релевантну, вагому для соціуму ознаку явища, що позначене словом, та ігнорує всі інші відомі мовцям характеристики. На думку М. Банька, поточні дефініції відображають «сформовану в культурі (насамперед у мові) спільну повсякденну картину світу, яка часто відрізняється від наукової» (2001, с. 124). Наприклад, у повсякденній картині світу з алкоголем і його вживанням пов'язують певні оцінки, які залежать переважно від побутової практики й традицій тої чи тої спільноти, а також цілий комплекс поведінкових ознак п'яниць. У науковій картині світу, де алкоголь розглядають передусім як хімічну сполуку органічного походження, оцінки зведено до мінімуму, а вплив алкоголю на мозок людини вивчається як фізіологічна і медична проблема.

Отже, питання відбору ознак певного явища, позначеного конкретним іменником, не має уніфікованого розв'язання й навіть у межах того ж самого лексикографічного проєкту може бути реалізоване на основі різних підходів до тлумачення. Загалом у сучасних тлумачних словниках можна простежити дві тенденції в побудові дефініцій конкретної іменникової лексики: з одного боку, укладачі та редактори орієнтуються на загальновідомі, поширені в суспільстві знання про явища світу; з іншого боку, редактори намагаються відбивати в тлумаченнях наукові досягнення й наукову (енциклопедичну) картину світу. Перший підхід представлено в багатьох словниках англійської мови, що створюються переважно для осіб, які вивчають англійську мову як нерідну. Опертя на так званій здоровий глузд, тобто на ті знання, які реалізуються у звичайному, поточному спілкуванні, часто призводять до звинувачення укладачів таких словників у некомпетентності й ігноруванні потреб суспільства в наукових знаннях.

Аналіз словникових дефініцій, побудованих на принципі енциклопедизму, засвідчує, що в них можна виявити чимало недоліків, які знижують цінність таких визначень для користувача. Очевидно, що в таких дефініціях неможливо обійтися без наукової термінології, проте використання термінів не завжди узгоджується зі знаннями й потребами користувачів. Терміни, як правило, позначають таку інформацію, яка потребує обізнаності зі складним понятійним апаратом певної галузі знань і відповідної підготовки в цій галузі. Тож дефініції, орієнтовані на енциклопедизм, часто виявляються для користувачів словника незрозумілими й тому малокорисними. Саме в енциклопедичних визначеннях трапляється чимало хиб і недоліків, а інколи й прямих фактичних помилок, що спричинені відсутністю енциклопедичних знань у самих лексикографів. Укладачі словників часто мусять звертатися по відповідну інформацію до фахівців у певних галузях знань, а останні не завжди розуміють специфіку роботи

лексикографів і принципи відбору ознак певного явища для включення їх до тлумачення. Можна припускати, що в сучасних умовах, коли існує багато доступних джерел інформації, а користувачі можуть самостійно її отримувати, загальні тлумачні словники, орієнтовані на енциклопедичні знання, будуть поступатися словникам, у яких представлено ментальний лексикон пересічного носія певної мови та культури.

Словники

- СУМ — Білодід, І. (Ред.). (1970—1980). *Словник української мови в 11 т.* АН УРСР. Інститут мовознавства; Наукова думка.
- СУМ-20 — *Словник української мови у 20 т.* Український мовно-інформаційний фонд НАН України. <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
- SJPDor — Doroszewski, W. (Red.). *Słownik języka polskiego, t. I–XI*. <http://doroszewski.pwn.pl/>
- SJPSz — Szymczak, M. (Red.). *Słownik języka polskiego*. <https://sjp.pwn.pl/>
- SWJPDun — Dunaj, B. (Red.) (1996). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Collins — *The Collins English Dictionary*. <http://www.collinsdictionary.com>.
- COBUILD — Collins *COBUILD English Language Dictionary*. <http://www.collinsdictionary.com>.
- ISJP — Bańko, M. (Red.) (2000). *Inny słownik języka polskiego. T. 1–2*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SSSL — (1996). *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. UMCS.
- USJP — Dubisz, S. (Red.) (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Wersja komputerowa [CD-ROM], 2004.
- WSJP — Żmigrodzki, P. (Red.). *Wielki słownik języka polskiego*. <https://wsjp.pl/index.php?pwh=0>

Покликання

- Жуйкова, М. (2020). «Словникова» анатомія людини: особливості тлумачення соматичної лексики у словниках української, польської, російської та англійської мов. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 86, 87–95. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2020-86-11>
- Ренчка, І. (2018). *Лексикон тоталітаризму*. Кліо.
- Agerbo, H. (2018). Explaining meaning in lexicographical information tools. In P. A. Fuertes-Olivera (Ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography* (pp. 58–77). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315104942-5>
- Bańko, M. (2001). *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa*.
- Bartmiński, J. (1990). Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. *Językowy obraz świata*, 109–127.
- Hartmann, R. R. K., James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203159040>
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. Taylor & Francis Routledge.
- Kubicka, E., Czelakowska, A. (2015). O definiowaniu i definicjach słownikowych z punktu widzenia wykładni językowej. *Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej*, 4, 99–125.
- Kucała, M. (2000). Definicje słownikowe charakteru encyklopedycznego. W M. Kucała (2000), *Polszczyzna dawna i współczesna* (s. 491–494). Instytut Języka Polskiego.
- Bielińska, M. (Red.) (2020). *Leksykografia. Słownik specjalistyczny*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS.
- Mikołajczak-Matyja, N. (1998). *Definiowanie pojęć przez przeciętnych użytkowników języka i przez leksykografów*.
- Piotrowski, T. (2001). *Zrozumieć leksykografię*.
- Żmigrodzki, P. (2008). *Słowo — słownik — rzeczywistość. Z problemów leksykografii i metaleksykografii*. Lexis.
- Żmigrodzki, P. (2009). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

References (translated and transliterated)

- Agerbo, H. (2018). Explaining meaning in lexicographical information tools. In P. A. Fuertes-Olivera (Ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography* (pp. 58–77). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315104942-5>
- Bańko, M. (2001). *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa*.
- Bartmiński, J. (1990). Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. *Językowy obraz świata*, 109–127.
- Bielińska, M. (Red.) (2020). *Leksykografia. Słownik specjalistyczny*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS.
- Hartmann, R. R. K., James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203159040>
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. Taylor & Francis Routledge.
- Kubicka, E., Czelakowska, A. (2015). O definiowaniu i definicjach słownikowych z punktu widzenia wykładni językowej. *Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej*, 4, 99–125.
- Kucała, M. (2000). Definicje słownikowe charakteru encyklopedycznego. W M. Kucała (2000), *Polszczyzna dawna i współczesna* (s. 491–494). Instytut Języka Polskiego.
- Mikołajczak-Matyja, N. (1998). *Definiowanie pojęć przez przeciętnych użytkowników języka i przez leksykografów*.
- Piotrowski, T. (2001). *Zrozumieć leksykografię*.
- Renchka, I. (2018). *Leksykon totalitaryzmu* [Lexicon of totalitarianism]. Klio.
- Zhuikova, M. (2020). "Slovnykova" anatomii liudyny: osoblyvosti tлумachennia somatychnoi leksyky u slovnykakh ukrainskoi, polskoi, rosiiskoi ta anhliiskoi mov ["Dictionary" human anatomy: features of somatic lexis definition in dictionaries of the Ukrainian, Russian, Polish and English languages]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Filolohii"*, 86, 87–95. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2020-86-11>
- Żmigrodzki, P. (2008). *Słowo — słownik — rzeczywistość. Z problemów leksykografii i metaleksykografii*. Lexis.
- Żmigrodzki, P. (2009). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Marharyta Zhuikova

Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine

COMMON KNOWLEDGE VS. SCIENTIFIC KNOWLEDGE IN THE DEFINITIONS OF GENERAL EXPLANATORY DICTIONARIES

The relevance of intelligence is determined by the constant interest that linguists have in dictionary definitions, especially definitions of noun vocabulary. Each definition is a microtext that reflects a certain view of the world of the lexicographers who worked on a certain dictionary. In modern explanatory dictionaries, two opposite tendencies are manifested in the description of lexical meaning: firstly, orientation towards the knowledge possessed by the average speaker, and secondly, efforts to embody modern scientific achievements in them. The purpose of the study: to show the difference in the ways and forms of presenting knowledge about non-verbal objects in explanatory dictionaries of different orientations, as well as to analyze some of the flaws of the so-called scientific definitions. The subject of analysis is the definitions of specific noun vocabulary, which were selected from dictionaries of the Ukrainian, Polish, and English languages created in the second half of the 20th century. The main method of researching the material is the semantic analysis of dictionary definitions, supplemented by the technique of comparing definitions from different dictionaries.

The results. Difficulties in constructing dictionary definitions of nouns — nominations of natural objects (for example, blood, ear, eye, lightning, moon, stars, mushrooms, etc.) — are caused by the fact that the knowledge of such realities is a long process. A person — a subject of knowledge — discovers many different features in reality and builds his / her ideas about them depending on the depth of analysis and the level of their understanding. Accordingly, dictionary definitions can be built either with an orientation to current knowledge or based on the achievements of science. Definitions of the latter type inevitably include terms that denote the conceptual apparatus of a certain field of knowledge. Because of this, scientific definitions lose the explanatory power necessary for users of dictionaries and turn out to be inadequate. It is precisely in scientific definitions that there are many flaws and shortcomings, and sometimes direct factual errors; they are caused by the lack of encyclopedic knowledge of the lexicographers themselves and the need to obtain this knowledge from specialized sources.

Keywords: explanatory dictionary; definition; defects of definitions; natural object; common picture of the world; scientific picture of the world; scientific terminology.

Стаття надійшла до редколегії 25.01.2024